

Barns seksualitet

«Hvordan jobber barnehagen med barns seksualitet og hvordan veileder pedagogisk leder personalet og foreldre i det forebyggende arbeidet?»

Av

Grethe Lund

kandidatnummer: 306

Bacheloroppgave

BHEAC3950

Trondheim, mai 2017

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

DronningMaudsMinne
HOEGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning.....	4
1.1 Begrepsavklaring og avgrensning.....	5
1.2 Oppgavens oppbygging.....	6
2.0 Teori.....	7
2.1 Pedagogisk leders rolle i en lærende barnehage.....	7
2.2 Barns seksualitet.....	8
2.2.1 Normal utvikling og utforskning.....	8
2.2.2 Lek og samspill.....	9
2.3 Forebyggende arbeid i barnehagen.....	10
2.4 Veiledning som metode.....	10
2.4.1 Personalet.....	11
2.4.2 Foreldre.....	11
2.5 Konsekvenser i forhold til barns seksualitet og forebyggende arbeid.....	12
3.0 Metode.....	14
3.1 Kvalitativt metode.....	14
3.2 Valg av informanter.....	14
3.3 Utarbeidelse av intervjuguide.....	15
3.4 Gjennomføring av intervjuet.....	15
3.5 Etterarbeid.....	16
3.6 Vurdering av metode.....	17
3.7 Ethiske overveielser.....	17
4.0 Presentasjon av funn etter forskningsintervjuene.....	19
4.1 Presentasjon av informant A.....	19
4.2 Presentasjon av informant B.....	21

5.0 Drøfting av funn i lys av teorien.....	24
5.1 Barnehagens arbeid med barns seksualitet	24
5.2 Hvordan pedagogisk leder veileder sine medarbeidere og foreldre	25
5.3 utfordringer som kan oppstå.....	27
6.0 Avslutning.....	29
7.0 Litteraturliste.....	31
8.0 Vedlegg	33
8.1 Samtykkeskjema.....	33
8.2 Intervjuguide	34

1.0 Innledning

«Grunnlaget for god seksuell helse legges allerede tidlig i småbarnsalder. Barna oppdager og utforsker sin egen seksualitet, kjønnsidentitet og seksuelle identitet og stiller spørsmål relatert til kropp, kjønn og reproduksjon allerede fra 3-4 årsalder. Kunnskap om kropp, følelser og relasjoner er viktige forutsetninger for at barnet utvikler mestringskompetanse for egen helse, og legger grunnlaget for en helsefremmende livsstil og valg senere i livet.» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 14).

Barn har rett til å si sin mening og til å bli hørt. De har rett til å få og gi informasjon (barnekonvensjonen, 2000, §§ 12-13). Det vil si at vi må ta barns meninger og innspill på alvor. Mange barn blir tidlig opptatt av egen kropp og seksualitet, noe som ofte kommer til uttrykk i barnehagen. Temaet er viktig og bør løftes frem på lik linje med alle andre tema vi har i barnehagen. Videre i Barnekonvensjonen heter det at «alle barn har rett til privatliv», de har også rett på «beskyttelse mot misbruk» og «rett til beskyttelse mot alle former for seksuell utnyttelse og misbruk» (jf. §§ 16, 19 og 34)¹. For å forebygge misbruk, blir det viktig å formidle hva som er greit og hva som er ulovlig, hva grenser er og at de må respekteres. Jeg har nevnt barnekonvensjonen og noen vesentlige rettigheter som barn har der, men det er også nedfelt i straffeloven's kapittel 26 om seksuallovbrudd (§§ 299-314) at overgrep av seksuell art mot barn er straffbart. Til tross for dette er det ifølge Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) sine nettsider², likevell 20 % jenter og 8 % gutter som blir utsatt for seksuelle overgrep før de fyller 18 år. Man kan anta at det er store mørketall.

Jeg blir følelsesmessig berørt når slike saker dukker opp på tv, i aviser og på nettet. Jeg blir fysisk uvel og jeg kjenner meg aldeles tom innvendig. Jeg føler det har vært så mange saker om seksuelle overgrep mot barn og unge den siste tiden. På slutten av 2016 dukket «operasjon Dark-room» opp og i starten av 2017 kom saker om sexdukker i barnestørrelser. På det sosiale-mediet «Facebook» er det en gruppe som heter «Barnas trygghet». Her avslører og konfronterer de voksne som søker seksuell kontakt med mindreårige på nettet. Alt dette får meg til å tenke. Enn at man kan gjøre små uskyldige barn så vondt? Enn å påføre det kjæreste man har, så vonde traumer som det er nødt til å leve med gjennom hele livet? For meg er dette rett og slett ubegripelig. Samtidig er det

¹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barnekonvensjonen-kortversjon-norsk/id87582/>

² <https://www.nkyts.no/tema/vold-og-overgrep-i-naere-relasjoner/> Lastet ned 05.04 2017.

også derfor jeg har et brennende ønske om å forebygge at seksuelle overgrep finner sted. Om det mot formodning skulle skje, så ønsker jeg å gi barna kunnskap og styrke til å forstå at disse handlingene er ulovlige og at de må fortelle om det. Barn vet ikke at de er med på noe ulovlig før de får kunnskap om hva som er rett og galt. Gjennom utdanningen min fikk jeg oppleve et foredrag med Margrethe Wiede Aasland, hvor hun først snakket om den naturlige og fine delen av barns seksualitet og avsluttet med den verst tenkelige delen; seksuelle overgrep. Dette var en dag som satte spor. Det fikk meg også til å se hvor viktig dette arbeidet faktisk er! Jeg ønsker større åpenhet rundt kropp, følelser og seksualitet. Dette vil ha betydning for å styrke selvtilliten hos barna når de vokser opp i en verden hvor fokuset på kropp er stort, og fører med seg ulike typer kroppspress. Med dette arbeidet ønsker jeg å gi barna verktøy til å utvikle god psykisk og fysisk helse livet ut. For å få til dette må jeg ha med meg både mine medarbeidere og ikke minst foreldrene (inkluderer også andre foresatte) til barna i barnehagen, samtidig ønsker jeg å se på hvordan barnehager faktisk jobber med barns seksualitet. Med bakgrunn i dette kom jeg fram til problemstillingen: «*Hvordan jobber barnehagen med barns seksualitet og hvordan veileder pedagogisk leder personalet og foreldre i det forebyggende arbeidet?*».

1.1 Begrepsavklaring og avgrensning

I oppgaven min er det noen begreper jeg ønsker å klargjøre før jeg fortsetter, dette for å gjøre det tydelig hva jeg legger i begrepene.

Jeg kan begynne med begrepet «en lærende organisasjon». Det er en organisasjon som stadig er i endring og utvikling, dette innebærer både individuell- og kollektiv læring (Gotvassli, 2013). Barnehagen er ikke en statisk organisasjon, men den er stadig i forandring ettersom samfunnet endrer seg, barnegruppene endrer seg, foreldregruppen endrer seg og personalet endrer seg. Foruten å være i stadig utvikling så må man også jobbe forebyggende, som vil si at man forhindrer at noe kommer til å skje eller at noe utvikler seg negativt (Bratterud & Emilsen, 2013, s. 77).

For å få frem hva seksualitet er har jeg brukt Verdens helseorganisasjon (WHO) sin definisjon på begrepet:

«Seksualitet er en integrert del av ethvert menneskes personlighet; mann, kvinne og barn. Seksualiteten er et grunnbehov som utgjør et aspekt av å være menneske, og som ikke kan skilles

fra andre livsaspekter. Seksualitet er ikke det samme som samleie eller evnen til å oppnå orgasme, og er heller ikke summen av hele vårt erotiske liv. Alt dette kan være en del av vår seksualitet, men behøver ikke å være det. Seksualitet omfatter så mye mer, den finnes i energien som driver oss til å søke kjærlighet, kontakt, varme og nærhet. Den uttrykkes i det vi føler, hvordan vi beveger oss, hvordan vi berører andre og selv blir berørt. Seksualiteten handler om å være sensuell, så vel som å være seksuell. Seksualiteten påvirker altså våre tanker, følelser, handlinger, og vårt samspill med andre mennesker.» (WHO, 1986 i Johansen m.fl. 1998 s. 23 i Skarpsno, 2013, s. 9).

Dette viser hvor vidt begrepet er, og at det ikke kun handler om det reproduktive aspektet, eller sex, som mange forbinder med seksualitet. Det er så mye mer enn det. Det er et av våre grunnbehov. Det får også fram at det hører sammen med barn. Barns seksualitet er et viktig tema som bør unnslipe det tabuet det har vært fram til nå. Man må redusere tabuet slik at det blir lettere for de barna som blir utsatt for seksuelle overgrep og å fortelle at det. Det er viktig at vi som jobber med barn er åpne for de vanskelige situasjonene også, og ikke bare snur ryggen til fordi det er ubehagelig for oss.

Seksuelle overgrep er når barn tvinges inn i handlinger det ikke er modent for, som det ikke kan samtykke i eller kan forstå omfanget av. I lovverket blir det delt inn i seksuell krenkende atferd, seksuell handling og seksuell omgang³. Jeg kommer ikke til å gå inn på seksuelle overgrep i denne oppgaven, på grunn av dens omfang. Det vil likevel ligge som et bakteppe når jeg tenker på det forebyggende arbeidet i forhold til barns seksualitet.

1.2 Oppgavens oppbygging

I min oppgave vil jeg først ta for meg det jeg ser på som relevant teori for min problemstilling. Deretter viser jeg til metoden jeg har valgt for å gjennomføre datainnsamlingen til oppgaven. Videre kommer det en presentasjon av mine funn, før jeg drøfter disse funnene opp mot teorien, for så å kunne svare på problemstillingen jeg har definert.

³ <http://www.smi.nt.no/023.php> Lastet ned 05.04 2017

2.0 Teori

I teorikapittelet vil jeg presentere den teorien jeg mener er nødvendig for å få svar på problemstillingen «*Hvordan jobber barnehagen med barns seksualitet og hvordan veileder pedagogisk leder personalet og foreldre i det forebyggende arbeidet?*». Her vil jeg starte med å presentere kort de ulike lederrollene en pedagogisk leder har i den lærende barnehagen, dette for å legge grunnlaget for mitt perspektiv på oppgaven, pedagogisk leders ansvar. Jeg vil også følge på med teori om barns seksualitet og forebyggende arbeid. Jeg har definert *veiledning* av både av medarbeidere og foreldre, som pedagogisk leders hovedoppgave i det forebyggende arbeidet. Tilslutt ser jeg litt på hva teorien sier om hvilke konsekvenser som kan oppstå dersom man ikke jobber proaktivt.

2.1 Pedagogisk leders rolle i en lærende barnehage

I rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011/2013, s. 19) framgår det at pedagogisk leder, i samarbeid med styrer, skal planlegge, gjennomføre, vurdere og utvikle barnehagen. Videre er det de som har ansvaret for veiledningen av personalet, slik at alle har et felles fokus i det daglige arbeidet. Det kommer også fram at barnehagen som lærende organisasjon skal være rustet til å møte blant annet nye utfordringer som oppstår. I den nye forskriften om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2017, s. 8), som blir gjeldende fra 1. august 2017, står det også at pedagogisk leder skal veilede.

Som pedagogisk leder i barnehagen har man flere typer lederroller. Her har jeg sett på Adizes' fire lederroller. Disse fire rollene ser Adizes på som «nødvendig og tilstrekkelige for å utvikle en organisasjon riktig på lang sikt og drive den effektivt på kort sikt» (Gunnestad, 2013, s. 59). De ulike rollene som inngår i det å være pedagogisk leder er å være produsent (den pedagogiske ledelsen) hvor man er ansvarlig for blant annet faglig veiledning av personalet, faglig oppdatering og selvfølgelig å følge aktiviteten på avdelingen. Man skal være en administrator (administrativt arbeid), dette innebærer at man skal utforme og blant annet holde orden på dokumenter og dokumentasjon. Den tredje rollen fungerer som en entreprenør (strategisk ledelse), hvor man skal ha kontakt med andre instanser, innhenting av ressurser, foreldrekontakt og lignende. Og til sist skal man være en integrator (personalledelse), hvor man blant annet skal motivere og utvikle personalet (Gunnestad, 2013).

For å være rustet for nye utfordringer som oppstår i barnehagen, må man drive med utviklingsarbeid. På denne måten utvikler man seg både individuelt og kollektivt, samt at man får reflektert over egen praksis. «En forutsetning for et vellykket utviklingsarbeid er at alle som skal delta, får et eierforhold til utviklingsarbeidet. Utvikling av en felles forståelse i en personalgruppe er grunnleggende viktig i pedagogisk arbeid generelt, men spesielt i utviklingsarbeid» (Birkeland & Carson, 2013, s. 145).

Som veileder er det også viktig å være våken i forhold til «aktuelle og sentrale utfordringer i barns oppvekst og danning» (Foros & Vetlesen, 2012 i Birkeland & Carson, 2013, s. 169).

2.2 Barns seksualitet

De fleste forskerne er enige om at vi har en medfødt seksualdrift (Aigner & Centerwall, 1984 i Skarpsno, 2013, s. 29). Barns seksualitet er absolutt ikke det samme som voksnes seksualitet. Det spesielle med barns seksualitet er at det er preget av utforskning og ren nysgjerrighet (Skarpsno, 2013). Barnehagebarn vil uttrykke sin seksualitet på mange ulike måter, hvor noen er tilbakeholden og noen er mer pågående (ibid.). Dette vil henge sammen med barnets personlighet, alle er vi ulike individer. Så lenge barn får utvikle et godt forhold til sine følelser og seksualitet, så vil det også utvikle trygge og gode relasjoner til andre mennesker (Langfeldt, 2000 i Aasland, 2015, s. 23). Følelsene barna har må bli møtt på en anerkjennende og respekterende måte, de må aksepteres - det finnes ingen gale følelser. Barn må få kjenne på den følelsen de har og det er viktig at man er åpen og kan snakke om det (Rygg & Aasland, 2016). Barns seksuelle utvikling må få like stor plass som all annen utvikling barnet går igjennom, dette for at deres seksuelle identitet skal utvikles i en positiv retning (Helmus, i Lundberg, 2002 i Skarpsno, 2013, s. 33).

2.2.1 Normal utvikling og utforskning

Fra barnet er 2-3 år begynner det å oppdage at gutter og jenter er forskjellige og de blir opptatt av hverandres kropp. De kan prate om tiss og rumpe og de kan stimulere seg selv (onanere). Dette gjør de ved å ta på seg selv eller gni seg inntil en eller annen gjenstand (Fossbråten & Håberg, 2017a), noen barn kan da oppnå orgasme (Skarpsno, 2013).

Når barnet blir 3-4 år utforsker det sin egen og andres kropp i seksuelle leker (Fossbråten & Håberg, 2017a) dette er leker som; «doktorleker», «mor, far og barn-leker» eller andre «seksuelle leker». Det er helt vanlig at barnet viser fram underlivet sitt og at de tar på hverandre, barna er også nysgjerrige på foreldrenes kropp og ønsker å ta på de også. Noen barn kan også benytte seg av seksuelle ord og uttrykk (ibid.).

Det er viktig at de voksne forstår at de må komme med positive tilbakemeldinger. Dette er med på å styrke identiteten og selvfølelsen til barnet. Samtidig vil barnet se på seg selv som et fint menneske med en flott kropp som videre er med på å gi sunne og gode følelser (Fossbråten & Håberg, 2017a).

Når barnet er 4-6 år er det ofte enda mer aktivt og tar mer initiativ i forhold til sin seksualitet. Barnet utforsker kjønnsrollen og seksualiteten sin i samspill med andre barn. Noen barn er blygere enn andre og liker ikke å vise seg naken. Det er derfor svært viktig at ingen barn føler seg tvunget til å være med i slike seksuelle samspill med andre barn dersom de ikke vil det (Fossbråten & Håberg, 2017b).

2.2.2 Lek og samspill

Leken er barns hovedarena for å få uttrykke seg (Öhman, 2012, s. 15). Det er her de kan utfolde seg og prøve ut ulike roller, og ikke minst så lærer de masse om samspillet med andre mennesker. Samtidig utvikler de en bevissthet om hvem de er og hvilke følelser og grenser de har (Skarpsno, 2013). I seksuelle leker som for eksempel «doktorleker» og «mor og far-leker», som er en viktig læringsarena for den seksuelle utviklingen, lærer de om åpenhet, lyst, kontroll og om sine egne og andres grenser (Langfeldt, 2000 i Aasland, 2015, s. 22).

Barn kan synes det er morsomt å gå å tisse sammen (Aasland, 2015, s. 49). De kan se på kroppene til hverandre og leke sammen nakne. De kan også leke at de har sex, at de gnir seg mot hverandre, men de ligger vanligvis ikke sammen på ordentlig (ibid.).

God og trygg veiledning fra en voksen vil lære barna å sette sine egne grenser, samtidig som de tar hensyn til andres (Fossbråten & Håberg, 2017b). Derfor er det viktig at de voksne klarer å fange opp barnas signaler, slik at de kan være med å forhindre at noen trækker over disse grensene, eller om det er noen som ikke klarer å sette sine egne grenser (Skarpsno, 2013).

2.3 Forebyggende arbeid i barnehagen

Departementets mål for barnehagen i arbeidet med å få en god seksuell helse er å «styrke små barns begrepsapparat, selvfølelse, egenverd og respekt for identitet, kropp og grenser» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 14). I rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2011/2013, s. 9) står det at «barnehagen skal ha en helsefremmende og forebyggende funksjon». Og i den nye rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2017, s. 6) kommer det tydelig fram at «personalet skal ha et bevisst forhold til at barn kan være utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep, og vite hvordan dette kan forebygges og oppdages».

Når man snakker med barn er det viktig at man har felles fokus, slik at barnet har sin fulle oppmerksomhet mot det man skal snakke om, på denne måten har barnet større mulighet til å høre hva den voksne sier (Drugli & Engen, 2004). Dersom barnet får et positivt forhold til, og føler seg trygg i egen kropp, vil det automatisk bli enklere å skille mellom gode og vonde berøringer. Det er mulig at barnet også synes det blir lettere å si ifra til en voksen om det blir utsatt for overgrep. Det vil også være til nytte i det forebyggende arbeidet ved at barnet lærer å respektere medmenneskers kropp og grenser (ibid.).

Det forebyggende arbeidet finner vi i barnehagens mandat. Det generelle forebyggende arbeidet inkluderer alle barna, mens det selektive forebyggende arbeidet inkluderer barn og familier som allerede er i vanskelige situasjoner (Bratterud & Emilsen, 2013, s. 77). Det er godt dokumentert at tidlig innsats vil være av stor betydning for resten av livet (ibid.). Når man da ser at andelen barn som gikk i barnehage i 2016 var 91 % (SSB)⁴, så forstår man at barnehagene er en veldig god arena å jobbe forebyggende for å hjelpe barn med å få en god oppvekst og et godt liv.

2.4 Veiledning som metode

Jeg har valgt å gå nærmere inn på veiledning som metode. Dette på grunn av at jeg ønsker å bli tryggere i min rolle som veileder, og for å redusere misforståelser i personalgruppen og foreldregruppen. Jeg synes det er viktig at alle jobber mot samme mål. Da er det viktig å være tydelig og få tid til å gå i dybden slik at man lettere kan forstå hverandres valg, utvikle seg selv som menneske og få et bredere perspektiv på ting. «All veiledning har som siktemål å bidra til læring og utvikling» (Birkeland & Carson, 2013, s. 32).

⁴<https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/barnehager/aar-endelige/2017-03-21>. 05.04 2017

Veiledning omhandler «nærhet mellom noen få, der både veileder og veisøker deler tanker, opplevelser og følelser med hverandre» (Birkeland & Carson, 2013, s. 161-162). Dette forutsetter at man setter av tid til å kunne sitte uforstyrret å prate sammen, enten i en-til-en eller som kollektiv personalgruppen imellom. Dette krever at man tar vare på hverandre, da man lett kan sette seg selv i en sårbar situasjon på denne måten (ibid.).

2.4.1 Personalet

Når man jobber med barn så må man ha «tilstrekkelig faglig kompetanse». På den måten kan man møte et barn som vil prate om noe vanskelig på en god måte som ikke er avvisende ovenfor barnet (Drugli & Engen, 2004, s. 18-19). Det er viktig å være forberedt på den følelsesmessige belastningen det vil være å møte et barn i omsorgssviktsituasjoner, det vil derfor være av stor betydning å få faglig veiledning under og etter en slik prosess (Killén, 2012). Hele personalet må bli bevisste sine egne verdier, holdninger og handlinger, dette gjøres gjennom å reflektere kritisk og å få veiledning (Birkeland & Carson, 2013). I og med at barnehagen er en lærende organisasjon så krever det at kompetanseutvikling og deling av kunnskap skjer i veiledningssituasjoner (Birkeland & Carson, 2013, s. 22). Det vil også være viktig å trekke fram ulike etiske problemstillinger i en veiledning. Dette på grunn av at slike spørsmål har man ikke mulighet til å komme i dybden på i en ellers travel hverdag (Birkeland & Carson, 2013). I arbeidet med dette temaet, barns seksualitet og forebygging av seksuelle overgrep, så kan det være en fordel med kollektiv refleksjon eller veiledning. Dette for å få fram de ulike perspektivene som er knyttet til ulike etiske dilemma (Birkeland & Carson, 2013).

2.4.2 Foreldre

I forhold til foreldrene vil det i utgangspunktet dreie seg om et samarbeid, et foreldresamarbeid. Dette er poengtert i Barne Lovens § 1. (Formål, 1. ledd, 1. punktum), hvor det er i samarbeid med hjemmet at barnets behov for omsorg, lek, læring og danning skal bli ivaretatt. Her dreier det seg i hovedsak om informasjonsflyt og at man lytter til hverandre og snakker med fokus på det samme (Raundalen & Schultz, 2006, s. 57).

Dersom foreldre kan snakke åpent om kropp, grenser og seksualitet gjennom hele barndommen til barnet, vil barnet være mye bedre rustet til å bestemme over sin egen kropp og seksualitet (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 19). Det å kunne gi foreldre den kunnskapen de trenger rundt barnets normale seksuelle utvikling vil være til stor nytte for å vite om det er noen grunn til bekymring ut i fra det barnet gir uttrykk for i lek og annen atferd (ibid.). Det kan ofte være behov for støtte og veiledning, da mange foreldre vegrer seg for å snakke om dette temaet med barnet sitt. Departementets mål for veiledningen av foreldre er å «styrke foreldre og foresattes kunnskap og bevissthet om barns naturlige seksuelle utvikling» (ibid). Birkeland og Carson (2013, s. 21) skriver om at det å drive med veiledning av foreldre fort kan oppfattes som at foreldrene er ressursvake mennesker som må ha eksperthjelp. Men i denne sammenhengen må man få framhevet at veiledningen av foreldre er for å hente den kompetansen de sitter med om sitt eget barn. På denne måten kan foreldrene føle trygghet og mestring i jobben de gjør som foreldre, samtidig som at vi som jobber med barnet i barnehagen får et mer helhetlig syn på barnet. Veiledningen med foreldre skal også være med å oppmuntre dem til å gå i dialog med barnet og å gi dem noen forslag til hvordan de kan gi den forklaringen barnet trenger (Raundalen & Schultz, 2006, s. 58). Slik veiledning kan for eksempel være en foreldresamtale, noe som de skal få tilbud om minst to ganger i løpet av et barnehageår, eller i en annen sammenheng dersom foreldrene etterspør dette.

2.5 Konsekvenser i forhold til barns seksualitet og forebyggende arbeid

Når det gjelder barns seksualitet som kommer til uttrykk i form av onani, så kan konsekvensen av å ta bort barnets hender eller bli sint på et barn som stimulerer seg selv, være med å føre til dårlig selvfølelse og en negativ utvikling av identitetsutviklingen (Fossbråten & Håberg, 2017a). De voksnes reaksjoner vil være svært avgjørende i slike situasjoner. Ethiske utfordringer eller dilemmaer som dette, bør man ta opp og man kan forsøke å løse dem kollektivt. Her må man gi rom for at personalet støtter og styrker hverandre i arbeidet med å bli mer verdibevisst og å drive en forsvarlig etisk praksis i barnehagen (Sverud & Hofvind, 2016 i Birkeland & Carson, 2013, s. 161).

En konsekvens av ikke å drive med forebyggende arbeid er at det barnet som blir utsatt for en form for overgrep hjemme eller i familiens sosiale nettverk har en høyere risiko for å bli overgriper selv eller offer senere i livet (Killén, 2012). Utsatte barn kan også få konsentrasjonsvansker og/ eller havne i et rusmiddel miljø i tidlig alder (ibid.). Som voksen er man mer utsatt for å slite psykisk og sosialt, men også den somatiske (fysiske) helsen kan ta skade, spesielt hos kvinner som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Dette kan komme til uttrykk ved at

de er oftere syke og går oftere til lege (ibid.). De kan rett og slett utvikle dårligere livskvalitet enn de som ikke er blitt utsatt for overgrep. Selv om man kan slite psykisk, sosialt og fysisk etter å ha vært utsatt for et overgrep, så er det noen individer som utvikler en resiliens, de klarer seg godt tross av å være utsatt for overgrep (ibid.). Ut i fra dette vil det ikke bare være en gevinst for det utsatte barnets liv men det vil også være en samfunnsmessig gevinst å sette det forebyggende arbeidet på dagsorden allerede i barnehagen.

3.0 Metode

Når man benytter seg av en metode, så betyr det at man følger en bestemt vei mot et mål (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 29). En samfunnsvitenskapelig metode handler om hvordan informasjon om den sosiale virkeligheten innhentes og analyseres. I en slik empirisk forskning dreier det seg om å samle inn, analysere og tolke et datamateriell, her er det viktig å være systematisk, grundig og åpen i forhold til de dataene man samler inn (ibid.). Når man snakker om metode, så blir dette videre delt inn i *kvalitativ* metode og *kvantitativ* metode.

3.1 Kvalitativ metode

Ordet kvalitativ kommer fra latin og betyr «verdi» (Løkken & Søbstad, 2006, s. 33). I en kvalitativ metode ser man etter egenskaper eller spesielle mønstre, noe som går igjen hos de få informantene man har valgt ut (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 32-33). Man ser altså etter det som er typisk og grunnleggende for det fenomenet man har valgt seg, og målet med denne metoden vil være å skaffe seg en forståelse, mer enn å få en forklaring på fenomenet (Løkken & Søbstad, 2006, s. 34-36). Jeg valgte å gjennomføre et kvalitativt forskningsintervju som metode. Her er målet å få tak i informantens egen beskrivelse av det forebyggende arbeidet mot seksuelle overgrep på barn (Dalland, 2000). Et intervju kjennetegnes ved at jeg, intervjueren, stiller spørsmål til en informant, som responderer på spørsmålene jeg stiller (Løkken & Søbstad, 2006). Intervjuet ble dokumentert i form av lyd, som jeg deretter transkriberte og senere analyserte (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 33). Jeg gjorde et strategisk *utvalg* ved å velge to pedagogiske ledere jeg visste jobbet med temaet. Jeg valgte denne *kvalitative* forskningsmetoden, fordi det er en god metode for min oppgave. På denne måten får jeg mer detaljert og nyansert informasjon om hvordan disse pedagogiske lederne jobber med barns seksualitet i barnehagehverdagen (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 32).

3.2 Valg av informanter

Jeg gjorde et hensiktsmessig utvalg, ut i fra at jeg måtte samle inn de dataene som var mest relevante og pålitelige i forhold til min oppgave (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 33). Dette gjorde at jeg måtte finne informanter som hadde barns seksualitet som tema i barnehagen. Den ene informanten kjente jeg fra før og på vedkommendes arbeidsplass er dette et tema de jobber

bevisst med. Den andre fant jeg av ren tilfeldighet ved at en bekjent la ut en status på Facebook hvor hennes barnehagebarn hadde noen spørsmål i forhold til unnfangelsen av et barn. Dette syntes jeg var så bra, at jeg sendte en melding om å få kontaktinformasjonen til hennes barns barnehage, og det fikk jeg.

3.3 Utarbeidelse av intervjuguide

Før jeg planla intervjuene lagde jeg en intervjuguide, et manus som strukturerer intervjuet, som inneholdt tema og noen forslag til spørsmål som jeg ønsket å dekke (Kvale & Brinkman, 2009, s. 70). Intervjuguiden setter altså rammen rundt intervjuet (Løkken & Søbstad, 2006). Når jeg skulle lage intervjuguiden måtte jeg formulere spørsmål som jeg hadde lyst til å finne ut av i forhold til temaet og problemstillingen jeg hadde valgt meg. Jeg sørget for å ha divergente spørsmål, eller åpne spørsmål, på den måten inviterer jeg informanten til selv å formulere seg språklig på egen hånd, uten at jeg legger ordene i munnen på vedkommende (Høigård, 2006, s. 78). For å få til et åpent spørsmål startet jeg de fleste setningene med spørreordene *hva* og *hvordan*, som er en god invitasjon og som inspirerer informanten til å delta i samtalen (ibid.). Også ved bruk av åpne spørsmål så metakommuniserer jeg at jeg er interessert i å høre hva informanten ønsker å formidle, jeg er interessert i vedkommende og dens meninger, tanker og opplevelser (ibid.). På denne måten ble intervjuet semistrukturert (Kvale & Brinkman, 2009, s. 64-65), praten fløt naturlig og vi var innom alle punktene i varierende rekkefølge.

3.4 Gjennomføring av intervjuet

Når det kommer til selve gjennomføringen av intervjuet valgte jeg å ha det første intervjuet hjemme hos meg selv. Dette på grunn av at jeg og informant A er bekjente og i mangel på lokaler ble dette det eneste alternativet som falt naturlig for oss. I forberedelsesfasens ytre plan (Birkeland & Carson, 2016, s. 54) sørget jeg for at jeg hadde huset for meg selv, foruten om hunden som var hjemme. Jeg hadde ryddet, ordnet med kaffe, vann og nøtter. Vi hadde avtalt ett tidspunkt for når informanten skulle komme, og sørget for at vi hadde nok uforstyrret tid. På det indre planet (ibid.) måtte jeg forberede meg mentalt, jeg forberedte meg på spørsmålene i intervjuguiden og på å være åpen og imøtekommende. Selv om jeg kjente informanten var jeg litt nervøs da det ble så formelt. Jeg ser ingen ulemper med at jeg intervjuet en bekjent, det er sjelden vi prater om slike ting i det daglige så det ble spennende og berikende ved at jeg fikk ny innsikt i vedkommendes livsverden (Kvale &

Brinkman, 2009, s. 64). Selve intervjuet med informant B forløp likt som med informant A, bortsett fra at her foregikk intervjuet i informant B's barnehage på et kontor. Jeg hilste nok også mer høytidelig på informant B, da vedkommende var ukjent. Den første kontakten med informant B skjedde ved at jeg tok kontakt via mail. Jeg lurte på om vedkommende kunne tenke seg å være informant til min bacheloroppgave. Jeg fortalte så hva jeg skulle skrive om og hva jeg kom til å spørre om. Deretter sendte jeg intervjuguiden og samtykkeskjema på mail, slik at jeg satte noen tanker i sving og fikk forberedt informanten litt til intervjuet (Dalland, 2000).

Før begge intervjuene kjente jeg på en følelse av både å grue meg og å glede meg. Jeg gruet meg fordi det ble så formelt. I forhold til informant A så ble dette en annen setting enn jeg var vant til og i forhold til informant B så var vedkommende helt ukjent for meg. Men på samme tid så gledet jeg meg, fordi jeg var spent på hva informantene kunne fortelle meg om dette temaet og om jeg kunne få noen nye innspill til oppgaven. Jeg følte at spørsmålene mine var åpne nok, og var en veileder til intervjuet slik at vi ikke sporet av helt. Jeg fikk også et inntrykk av at begge informantene syntes at dette er et spennende og viktig tema å jobbe med.

3.5 Etterarbeid

Etter intervjuene var jeg rask med å transkribere, eller overføre den muntlige samtalen fra lydfilen til skrevne ord i et dokument. Jeg skrev ned ord for ord, noe som var et krevende arbeid men her fikk jeg muligheten til å gjenoppleve intervjuet mens jeg skrev (Dalland, 2000). Dette gjorde jeg for at jeg fortest mulig kunne slette lydopptaket slik at ingen andre kunne høre det eller få tak i det på noe vis. Deretter gjenstod det utfordrende arbeidet med å analysere dataene jeg hadde samlet inn. Analyse av data handler om å finne ut hva materialet man har samlet inn forteller oss (Dalland, 2000). Jeg måtte lese gjennom intervjuet flere ganger før jeg begynte å sette «merkelapper» på de ulike svarene jeg fikk, som jeg deretter tolket og plasserte under ulike kategorier. Dette kalles en deskriptiv analyse, hvor datamaterialet «blir samlet og delt inn i ulike deler» (Postholm, 2005, s. 91). Tolkningen av materialet skal så få fram betydningen av den informasjonen jeg har fått vite (Dalland, 2000) På grunn av at jeg ikke hadde problemstillingen helt klar, ønsket jeg å være så åpen som mulig når jeg analyserte funnene, for å se om jeg kunne få noen nye innfallsvinkler. Det ble en kombinasjon av induktiv og deduktiv tilnærming til forskningen min. Den induktive tilnærmingen handler om at intervjuet er med på å forme forskningen (Postholm, 2005). En deduktiv tilnærming handler om at mitt perspektiv ikke blir endret av forskningsarbeidet. Denne kombinasjonen av

induktiv og deduktiv vil være med på å påvirke hvilket datamateriale jeg velger å fokusere på (ibid.).

3.6 Vurdering av metode

Alle har vi en forforståelse om ulike tematikker, vi er aldri et «tabula rasa», vi vil alltid ha noen tanker i forkant. Selv om jeg ønsker å gå inn i disse intervjuene med «blanke ark», så vil forforståelsen være med å prege oppgaven i sin helhet.

Troverdigheten av funnene mine er gode, de er både relevante og gyldige i forhold til min oppgave og min problemstilling (Dalland, 2000, s. 50). Påliteligheten til undersøkelsesprosessen og behandlingen av informasjonen oppfylles også til en viss grad. Dataene har jeg forsøkt å samle og behandle uten unøyaktigheter (Dalland, 2000, s. 84). Likevell kan det selvfølgelig foreligge feilkilder, når man benytter seg av intervju som metode. Feilkilder kan for eksempel være om spørsmålene mine er oppfattet på riktig måte, eller at jeg har oppfattet svarene på riktig måte, det kan være vanskelig å få med alt i transkriberingen (ibid.) - selv om jeg gjorde ett møysommelig stykke arbeid i den prosessen. En generalisering av dette materialet er ikke mulig, ettersom mine funn fra to informanter ikke kan sies å være gjeldene for alle pedagogiske ledere i feltet, det er derfor ikke representativt (Stene, 1999, s. 165 i Dalland, 2000).

3.7 Etske overveielser

Etikk handler om retningslinjer, regler og prinsipp som vurderes i forhold til om en handling er riktig eller gal (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 31). NESH, den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora⁵ har vedtatt noen retningslinjer når det gjelder det forskningsetiske aspektet (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s. 33). Disse retningslinjene går ut på at informanten skal ha rett til å bestemme selv og ha autonomi, jeg som intervjuer er pliktig til å respektere informantens privatliv og jeg som intervjuer har et ansvar i å eventuell unngå skade (ibid.). For å ivareta disse retningslinjene skrev jeg ut ett samtykkeskjema, hvilket Personopplysningsloven krever (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s.38). I samtykkeskjemaet står det hva informanten er med på, hva informasjonen skal brukes til og at det vil bli anonymisert. Det blir anonymisert i og med at informasjonen jeg får fra informanten ikke

⁵ NESH, forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, sist oppdatert 27. april 2016.

skal kunne tilbakeføres til vedkommende (ibid.). Lydopptaket og transkripsjonen vil bli slettet og makulert etter bruk og informanten er informert om at den når som helst kan trekke seg fra undersøkelsen.

4.0 Presentasjon av funn etter forskningsintervjuene

I dette kapitlet skal jeg presentere de funnene jeg har kommet fram til ut i fra de to kvalitative forskningsintervjuene jeg har gjort. For å ivareta anonymiseringen av informantene vil de bli referert til som informant A og informant B. Selv om transkriberingen ble skrevet på informantens talemåte vil referansene her bli gjengitt på bokmål, fordi jeg ser på det som en del av anonymiseringen av informantene og for at det har ingen vesentlig hensikt å gjengi informantene med deres talemåte.

Spørsmålene jeg benyttet meg av ses i vedlegg 2. Disse spørsmålene ble utarbeidet med tanke på det forebyggende arbeidet mot seksuelle overgrep på barn. Jeg lurte på hvordan de jobber med barns seksualitet og hvordan de prater med dem om kropp, følelser, seksualitet og forplantning, nettopp for å bevisstgjøre barna i hva som er normalt i forhold til utvikling og følelser. Jeg lurte også på hvordan pedagogisk leder hever kompetansen og veileder sine medarbeidere i forhold til temaet. Videre ønsket jeg å høre om det var noen etiske dilemmaer de møtte i dette arbeidet og foreldrenes reaksjoner rundt temaet.

Den ene barnehagen har nylig fått temaet inn i planene til barnehagen, mens den andre tar opp temaet spontant etter hvert som barna begynner å interessere seg for det. Til tross for dette er det mye som går igjen i begge barnehagene, og begge barnehagene lufter temaet jevnlig på personalmøter og lignende.

4.1 Presentasjon av informant A

Informant A har vært pedagogisk leder på sin storbarnsavdeling (3-5 åringer) ett par år og ser viktigheten med å belyse og gi barna mer kunnskap om egen kropp, med bakgrunn for det forebyggende arbeidet, men også for at barna skal utvikle et trygt og sunt forhold til kroppen sin etterhvert som de vokser opp. Informanten påpeker at det er mye fokus på kropp i media og lignende. Informanten ser også at dette arbeidet er viktig i utviklingen av barnas selvbylde, at mennesker er like men også ulike, som for eksempel at «alle har vi neser, men de er fortsatt ulike».

På avdelingen har de mange bøker som står fremme, de har tatt bilder av ansiktene på barna og delt opp øyne, nese og munn og hengt opp på veggene for å fremheve forskjellene og likhetene til barna. De har blåst opp bilder av nakne kropp, indre organer og en graviditet med et barn og en graviditet med tvillinger. De har en kroppsfigur med indre organer og de har fått skjært i hjerte,

lunge og lever fra sau, dette for å få se og kjenne på ulike organer som vi også har inni kroppen vår. De har også tegnet barna i helfigur, hvor barna selv tegnet på detaljer. Detaljene varierte ut i fra alderen på barna hvor de yngste fargelegger kroppene og 5-åringene tegner på øyne, nese, munn og noen tegner også på sine kjønnsorgan. Informanten liker også å vise til film, da har de sett blant annet «Den magiske kroppen» og «Trøbbel». De har også snakket om grensesetting, «at nei betyr nei», at det er de som bestemmer over sin egen kropp og hva de ønsker å være med på og ikke.

Informanten har inntrykk av at den seksuelle leken ofte starter med skolestarterne, spesielt på våren/ sommeren, her undrer informanten på om; «de blir mer moden i den alderen da, at det kommer av seg selv i utvikling, eller at det er enklere når det er mindre klær på, det vet jeg ikke». Informanten nevner at de har lagt opp til at barna har muligheten til å leke skjernet både inne og ute, men at de voksne ikke er langt unna. Som informanten sier så «hører man mye bare ved å stå vedsiden av og høre på». Videre presiserer informanten at de merker om barna ikke synes noe er greit, for da kommer de ofte å sier ifra.

Når de snakker med barna er de opptatt av at de skal være åpne. De har hatt samlingsstunder hvor de blant annet har snakket om forskjeller på gutter og jenter og de har snakket om grensesetting, ulovlige berøringer og gode og vonde hemmeligheter. De begynner med strukturerte samtaler i samlingsstund, hvor de deler opp barnegruppa i mindre grupper, men så blir det mer spontant etterhvert, både ved matbordet og i leken. De har også bilder fra boken til Rygg og Aasland (2016), *Jeg er meg! min meg*, som de har klistret opp på veggen. På grunn av det kommer det mange spontane samtaler av seg selv. Foruten samlingsstunder, synes informanten at barnesamtaler er en fin metode å prate med barn om vanskelige ting på.

I forhold til sine medarbeidere så har de hatt en del kurs om temaet og «mens veien går så har de fått mer erfaring om temaet også». Kursene foregår ofte på planleggingsdager og personalmøter, hvor de gjerne deler seg inn avdelingsvis etterpå. «Før vi startet opp med temaet tok jeg en runde på hvor de sto. For å høre litt hvor de var og hva de tenkte. Etter den informasjonen de hadde fått».

Men noen generell veiledning i arbeidet har informanten ikke gjort, det har heller ikke vært noe medarbeiderne har ønsket å ta opp eller få veiledning i. Informanten har vist til ulike bøker hvor de har mulighet til å skaffe seg informasjon, da får de bruke plantiden sin på å lese.

De har snakket litt om det med foreldrene, dette for at det skal være et normalt tema å prate om og at foreldrene kan være litt forberedt på at det kan komme spørsmål på hjemmebane. De har også en «dagen-i-dag-tavle» her skriver de litt om det de har gjort den dagen, og foreldrene leser når de henter barna. Ellers så skal de ha et foreldremøte etter hvert med barns seksualitet som tema og om hvordan de har jobbet med det i barnehagen. Etter en generell del så pleier de å gå avdelingsvis hvor det blir snakket om hvordan de har gjort det på den avdelingen og da liker informanten å dele foreldregrupper i mindre grupper og gi dem ulike caser, som gjerne «setter ting på spissen».

Informanten har fått positive reaksjoner fra foreldrene, både de etnisk norske og de med minoritetsbakgrunn, de synes det er bra at barnehagen tar det opp med barna deres og de er stortsett veldig åpne hjemme også. Noen synes det er greit å snakke om og snakker med barna sine om det hjemme, mens andre synes det er vanskelig å snakke om. Informanten opplever at spesielt fedrene synes dette er et vanskelig tema. Det har fått informanten til å ønske å ha et eget foreldremøte med bare fedrene, dette «for å få åpnet opp for mye slike holdninger og verdier, hva de tenker».

4.2 Presentasjon av informant B

Informant B har vært i yrket i 22 år, og er nå pedagogisk leder på en mellomavdeling (3-4 åringer). De har ikke temaet inn i planene til barnehagen, men de ser at det dukker opp spørsmål fra barna i hverdagen. Informanten påpeker at det står i Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver at barna skal bli kjent med sin egen kropp og bli trygg på den. Men de har tenkt mer på finmotorikk og grovmotorikk. «Men, det her kommer jo absolutt under samme temaet og det er jo mye viktigere egentlig, enn alt det andre, for det kommer jo av seg selv til et normalt fungerende barn.» Barna har vært svært nysgjerrige på kroppen og dens funksjoner den siste tiden, med tissing, bæsjing og hvor bebiene kommer fra. Så de har tatt det opp når barna har brakt det på banen selv.

Den seksuelle leken har ikke vært like framtrødende i barnegrupper til informant B. Men barna har vært veldig opptatt av å se på hverandre, at de går og tisser sammen, at de viser frem magene og «puppene» sine. På avdelingen så har de også gutter som liker rosa og å gå i kjole når de leker.

Selv om de ikke har det på dagsorden per dags dato, så har informanten mange tanker om hvordan de skulle lagt opp til et slikt tema. Da legges det vekt på samtaler med barna, hvor man prater om hva som er lov og ikke lov, om følelser, om kroppen og hvordan den utvikler seg.

Vedkommende mener også at man må legge opp til litt praktisk aktivitet også, med tegning, maling og slike ting. Bruk av konkreter blir understreket, som dukker og bilder. Dette mener informanten gir mange muligheter for gode samtaler med barna. Det å snakke om følelser, hva som er gode og vonde følelser. Informanten understreker at man må være veldig konkret, bruke konkrete ord, slik at barna har muligheten til å forstå. Informanten kommer fram til at samlingsstunder og barnesamtaler er fine måter å snakke med barn på.

I forhold til sine medarbeidere har ikke informanten tatt opp temaet på avdelingsmøte, men de har hatt personalmøter hvor barns seksualitet var tema, så det er ikke et ukjent tema for personalet. I slike sammenhenger så får man hørt hva medarbeiderne mener om temaet og hvordan de forholder seg til det. Informanten oppmuntrer medarbeiderne sine til å lese teori selv, og legger vekt på at hver enkelt har ansvar for å øke kompetansen sin. Om informanten skulle startet opp et prosjekt med temaet barns seksualitet hadde vedkommende først og fremst fått med medarbeiderne ved å: «hørt hvordan de har lyst til å gjøre det, hvordan de vil gjøre det for at det skal bli spennende og interessant for barna og seg selv. Slik at vi sammen kan finne ut hvordan vi skal gjøre det». Informanten påpeker at det er kjempeviktig at personalet må være klar til å ta imot alt det barna kommer med, også de vonde og vanskelige tingene. Selv synes informanten at det er vanskelig å veilede, dette for at det er så mange individuelle forskjeller blant de ansatte som igjen fører med seg forskjellige måter å tolke og reagere på, «man kan ikke programmere alle til å reagere likens».

Ved foreldresamarbeidet forteller informanten at de skriver månedsevalueringer og at de prater med hver enkelt forelder i hentesituasjonen etter dagen, på den måten vet de hva de har gjort og pratet om, slik at de forstår hvorfor barna eventuelt begynner å ta opp temaet hjemme. For det er noen foreldre som tenker; «Oh shit, ka ska vi si no...?», når uventede spørsmål kommer fra de små. Informanten har ikke møtt noen negative kommentarer, men tenker at foreldrene kanskje er lettet for at de tar praten i barnehagen da de kan være usikre på hvordan de skal «angripe» emnet. Samtidig understreker informanten at alle er forskjellige, familiene er forskjellige og generasjonene er forskjellige, hvor det er store forskjeller på hvor mye det prates om seksualitet og følelser generelt. Så da mener informanten at det absolutt blir barnehagens oppgave å fortelle barna om deres seksualitet, følelser, forskjeller, grenser og lignende - slik at ingen går glipp av viktig informasjon.

Etiske dilemma som informant B mener kan dukke opp er at man har ulikt syn på hva man skal si og hva man ikke skal si til barn. Det er store forskjeller i hvordan de er oppvokst, eller

oppdratt selv, noen har kanskje opplevd ting slik at det gjør det vanskelig å snakke om kropp og seksualitet. Noen mener kanskje at barn på 3 år ikke skal vite slike ting, at de er for unge.

Informanten understreker også at barna som vokser opp nå for tiden får tak i ting mye tidligere enn for noen år tilbake. De får med seg nyhetene, de har mobiler, barne-tv har ulike innslag om kroppen vår og slike ting. Informanten konkluderer dermed at åpenhet og ærlighet er det beste, både hjemme og i barnehagen.

5.0 Drøfting av funn i lys av teorien

I drøftingsdelen har jeg sett på mine funn opp mot den teorien jeg har funnet, for å kunne svare på problemstillingen: «*Hvordan jobber barnehagen med barns seksualitet og hvordan veileder pedagogisk leder personalet og foreldre i det forebyggende arbeidet?*». Jeg har delt kapitlet tematisk for å få en mest mulig ryddig og oversiktlig tekst.

5.1 Barnehagens arbeid med barns seksualitet

På spørsmålet om hvordan informantene jobbet med barns seksualitet kom det ulike svar. Informant A hadde et klart perspektiv og så viktigheten i arbeidet med å gi barna kunnskap om egen kropp, dette i forhold til det forebyggende arbeidet mot seksuelle overgrep, men også for at barna skal utvikle et sunt og godt forhold til sin kropp. Dette samsvarer også med siteringen Aasland (2015, s. 23) gjør av Langfeldt (2000), hvor det er viktig at barna utvikler et godt forhold til sine følelser og sin seksualitet for at de også da kan utvikle trygge og gode forhold til andre mennesker. Informant B tok det opp dersom barna uttrykte nysgjerrighet for temaet. Informant B reflekterte over at det tross alt står i rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver at de skal jobbe for at barna skal bli kjent med sin egen kropp, men at de rett og slett hadde tenkt kun fin- og grovmotorisk under dette emnet. I Skarpsno (2013) finner jeg at barns seksuelle utvikling må få like stor plass som annen utvikling som skjer med barnet mens det går i barnehagen. Her kommer det tydelig fram at rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2011/2013) er veldig vid og at det er opp til hver enkelt barnehage hvordan man tolker det som står der.

I litteraturen skriver blant andre Rygg og Aasland, Drugli og Engen, Helse- og omsorgsdepartementet (se 2.3 og 2.3.3) at de ser viktigheten med å være åpen og samtale med barna. Dette ser jeg også igjen hos begge informantene mine, hvor begge foretrekker å starte med samlingsstunder for så å kunne skape det felles fokuset som Drugli og Engen skriver om. Samlingsstunden kombineres gjerne med bruk av konkrete som dukker eller bilder hos begge informantene, som sier det er med å hjelpe barna til lettere å forstå og henge med på det som blir sagt, samtidig som det er gjenstander til gode samtaler barna imellom og mellom barn og voksen.

Öhman sier at leken er den viktigste læringsarenaen til barn. Videre utdyper også både Skarpsno, Langfeldt og Aasland at det er i leken barn lærer om samspill, seg selv, sine følelser og grenser og de kan utforske kjønnsroller og sin seksualitet. Begge informantene er åpne for den

seksuelle leken barna driver med. Informant A føler leken blir mer synlig hos skolestarterne, noe som også samstemmer med den «normale» seksuelle utviklingen hos barnet. På informant B's avdeling er de mer opptatt at å se på og ta på hverandres kropper, de synes det er morsomt å for eksempel gå å tisse sammen og gutter ønsker å prøve ut kjoler og lignende (som er en typisk «jente-ting») for å teste ut kjønnsrollene, hvilket også her stemmer overens med den «normale utviklingen» som kommer fram i kapittel 2.3.1 og 2.3.2. I forhold til barnas lek er det viktig at de voksne ikke er helt fraværende, selv om man skal gi barna privatliv. Det er ikke alle barn som klarer å si fra eller sette grenser for seg selv, da vil god og trygg veiledning fra en voksen være av stor betydning for at barna skal lære seg nettopp dette - sette egne grenser og ta hensyn til andres (Fossbråten & Håberg, 2017b og Skarpsno, 2013). Dette påpeker også informant A ved at de alltid har ørene med seg, selv om de ikke alltid går oppå barna. Man får med seg mye bare ved å stå å lytte til en lek på en gitt avstand.

5.2 Hvordan pedagogisk leder veileder sine medarbeidere og foreldre

Som pedagogisk leder er man pålagt å være veileder ovenfor sine medarbeidere, dette kommer til syne i rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2011/2013), under lederrollen man har som produsent og intergrator hvor man skal motivere og utvikle sine medarbeidere (se kapittel 2.2). Det kommer også fram i den nye rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver (2017, s.8) at man skal veilede, det blir ikke utdypet hvem man skal veilede, men her vil det også innebære foreldrene. I forhold til temaet barns seksualitet vil det på lik linje med alle andre tema man har i barnehagen, innebære et utviklingsarbeid for oss i personalet. Og for at utviklingsarbeid skal være vellykket så understreker Birkeland og Carson (2013, s. 145) at medarbeiderne også må bli koblet på slik at de også får et eierforhold til arbeidet, alle må ha en fellesforståelse slik at man kan dra arbeidet sammen. Det sier også informant B, at i oppstarten av tema ser vedkommende viktigheten med å høre hva medarbeiderne ønsker å gjøre og at de sammen finner ut av det. Informant A er også enig i at man må høre med sine medarbeidere om hvor de står og hva de føler rundt temaet.

For at alle skal kunne jobbe med barns seksualitet på en best mulig måte, er det viktig at alle vet hva som er «normal utvikling» av barns seksualitet og i begge informantenes barnehager er det lagt opp til personalmøter og planleggingsdager med barns seksualitet som tema. Da har de brukt disse situasjonene til å prate med sine medarbeidere, framfor å sette av tid på avdelingsmøter og veiledningstimer. Veiledning kan være en en-til-en situasjon, men det kan også foregå kollektivt.

Veiledning er et verktøy som skal «bidra til læring og utvikling», skriver Birkeland og Carson (2013, s. 32). Så det å for eksempel kunne sette av tid på et avdelingsmøte vil være en viktig del i det å utvikle den faglige kompetansen man trenger for å jobbe med barn, slik at man er klar til å møte barna der de er i både gode og vonde situasjoner (Drugli & Engen, 2004, s. 18-19). I barnehagen kan man komme opp i følelsesmessig belastende situasjoner, og da vil faglig veiledning være viktig for å kunne få et profesjonelt perspektiv på omstendighetene. Hvordan kan man bli bevisst sine egne og medarbeidernes verdier, holdninger og handlinger om man ikke jevnlig tar det opp til refleksjon? Man har ikke mulighet til å komme i dybden på vanskelige etiske problemstillinger i en travel hverdag. Men alle avdelinger har avdelingsmøter på opp til en time en gang i uken. Og ut i fra det Birkeland og Carson (2012) skriver, så er det veldig viktig å sette av tid til slike refleksjoner slik at man kan dele kunnskap med hverandre og utvikle sin kompetanse. Dette er også et krav for at barnehagen skal være en lærende organisasjon. Hvorfor er det ikke større fokus på veiledning hos mine informanter? De sier begge at deres medarbeidere er selvgående og at de ikke ønsker veiledning på noe spesielt. Kan det være at veiledningsbegrepet blir for nedlatende?

Birkeland og Carson (2013, s. 21) skriver at å drive veiledning av foreldre kan virke nedlatende, hvor foreldrene blir stemplet som ressursvake mennesker som må ha hjelp av en «ekspert». Er det slik man kobler begrepet veiledning av sine medarbeidere også? Er det negativt å bli veiledet? Kommer man til kort om man må bli veiledet i arbeidet man gjør og har gjort de siste 20-30 årene? Informant B påpeker at veiledning er vanskelig, man er ulike individer, med ulike oppfatninger, og ingen kan programmeres til å bli like, man tolker forskjellig og reagerer forskjellig. Men det er forskjellene vi vil ha fram, det er det som får alle til å se ting i nye perspektiv, det er slik man kan reflektere over etiske dilemma som dukker opp i barnehagen (Birkeland & Carson, 2013), man får opp øynene på en helt annen måte i foreksempel en kollektiv veiledning. I en-til-en veiledning så kan man komme dypere i vanskelige dilemma som en medarbeider ikke vil at alle trenger å vite, det kan være vanskelig å være åpen i en stor gruppe. Man må ikke se på veiledning som noe skummelt og negativt. For eksempel så oppmuntrer begge informantene sine medarbeidere til å lese teori selv, men jeg fikk ikke fram hva de gjør etter de har lest seg opp på teori. Men om dette kan være et utgangspunkt for kollektiv veiledning på et avdelingsmøte, så har man satt i gang en refleksjon og muligheten til en bredere tolkning av teorien man har lest.

Samarbeid med hjemmet står i § 1 i Barnehageloven, og er med andre ord svært viktig. Det er foreldrene som har hovedansvaret til barna og det er i et tett samarbeid med dem at vi skal være med å ivareta barnas behov for omsorg, lek, læring og danning. Man må altså ha en god tone og

informasjonen må flyte godt mellom barnehage og hjem (Raundalen & Schultz, 2006). Jeg skrev tidligere at veiledning gjerne blir sett på som noe negativt i forhold til å veilede foreldre. Dette må snus, veiledning av foreldre må ses på som noe positivt i samarbeidet mellom barnehage og hjem. Både foreldrene og barnehagen ønsker det beste for barnet, og for at det skal skje så er det viktig at barnehagen får veiledning av foreldrene og vice versa. Dette kan for eksempel handle om hva barnet liker å leke hjemme? Er det like opphengt i å stimulere seg selv hjemme som det er i barnehagen? Er det vanskelig for foreldrene å snakke åpent om barns seksualitet? Er det noe foreldrene absolutt ikke vil at barnet skal vite? Eventuelt hvorfor? Og vet alle hva som er normal seksuell utvikling for et barn? Begge informantene mine har ikke opplevd noen negative reaksjoner fra foreldrene i forhold til å bevisstgjøre barna om deres seksuelle utvikling og lignende. Men de opplever at det er store variasjoner i hvor åpne foreldrene er med barna sine om dette temaet. Informant A opplever også at det er et vanskeligere tema for fedrene enn det er for mødrene. Pedagogisk leder må derfor kunne veilede foreldrene om viktigheten med å kunne snakke åpent om kropp, grenser og seksualitet gjennom hele oppveksten til barnet og at det har stor betydning inn i det voksne livet. Departementet framhever også at det er viktig at man gjennom veiledning av foreldre skal styrke deres bevissthet om barns seksuelle utvikling, og også hvor viktig det er at man møter barns seksuelle uttrykk med anerkjennelse og respekt, og at følelsene til barnet må aksepteres - det er bare barnet som vet hva det føler. Veiledning med foreldre foregår som foreldresamtale, men begge informantene påpeker at månedsbrev og en oversikt over «dagen-i-dag» er andre gode måter å samarbeide med foreldre i det daglige på, samt den daglige kontakten med hjemmet ved levering og henting.

5.3 utfordringer som kan oppstå

I Birkeland og Carson (2013, s. 169) blir Foros og Vetlesen (2012) sitert i forhold til at man som veileder må være våken for utfordringer som er sentrale og aktuelle i barnas oppvekst og danning. Informant B nevner utfordringer som at alle er forskjellige, familiene er ulike, generasjonene er ulike og at det er store forskjeller på hvor åpne man er om barns seksualitet. Mange mener at barn og seksualitet ikke hører sammen, at en 3-åring er alt for liten til å høre noe om kropp og seksualitet. Det er store ulikheter i hvordan man har vokst opp og blitt oppdratt og man kan ha opplevd ting selv, som gjør det vanskelig å snakke om kropp og seksualitet. Samtidig ser informant B at barn som vokser opp nå får tak i informasjon mye tidligere enn før, de kommer over ulike nyhetsoppslag, barne-tv sender ulike innslag som handler om kropp, seksualitet og forplantning og

de har tilgang til internett - så vil de vite, så finner de ut av det. Som begge informantene påpeker, så er åpenhet og ærlighet det beste, både hjemme og i barnehagen, og ikke minst det tryggeste for at barnet skal utvikle et sunt og godt kropps- og selvbilde.

Så, om man ikke jobber forebyggende allerede i barnehagen, hvor 91% av alle barn oppholdte seg på dagtid i 2016 (SSB), så kan dette få store samfunnsmessige utfordringer samtidig som det vil ha store konsekvenser for barnet i voksen alder. Man kan selv forgrripe seg på andre eller bli et offer i et parforhold, av bekjente, nære venner og lignende. Dette får igjen konsekvenser for den psykiske, sosiale så vel som den fysiske helsen og man kan utvikle dårligere livskvalitet. Unntakene er de som utvikler en resiliens eller lærer seg å snakke om vonde følelser.

6.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg forsøkt å besvare problemstillingen min: *«hvordan jobber barnehagen med barns seksualitet og hvordan veileder pedagogisk leder personalet og foreldre i det forebyggende arbeidet?»*. For å få svar på dette arrangerte jeg to kvalitative forskningsintervju hvor målet var å få tak i informantens egen beskrivelse av det forebyggende arbeidet mot seksuelle overgrep på barn (Dalland, 2000). Jeg hadde utarbeidet intervjuguiden med utgangspunkt i den første problemstillingen jeg hadde; *«hvordan jobber pedagogisk leder for å forebygge seksuelle overgrep mot barn?»*. Etterhvert som datamaterialet ble analysert og tolket fikk jeg en litt annen vinkling på oppgaven. Jeg hadde hørt foreleserne si; «kill your darlings!» i så og si alle forelesningene vi hadde i bachelor-undervisningen, men det tok sin tid før dette sank inn. Jeg ønsket å skrive om seksuelle overgrep mot barn, men fikk vanskeligheter med å begrense meg på teori om overgrep. Da fokusområde mitt i all hovedsak skulle handle om ledelse, ble det vanskelig å få fram alt det jeg virkelig ønsket å skrive om samtidig som pedagogisk ledelse skulle stå i fokus. Problemstillingen har endret seg flere ganger i løpet av skriveprosessen, og jeg føler nå at jeg har landet på den endelige problemstillingen som lot meg skrive om et tema jeg synes er kjempeviktig å jobbe med og å få med fordypningsenhetens perspektiv på det hele.

Jeg endte opp med problemstillingen *«hvordan jobber barnehagen med barns seksualitet og hvordan veileder pedagogisk leder personalet og foreldre i det forebyggende arbeidet?»*. Det jeg fant var overraskende i forhold til at vi er pålagt å drive veiledning av medarbeidere. Jeg har også sett på det som en fordel å kunne veilede foreldre også i vanskelige situasjoner eller om tema som kan være vanskelige for foreldre. Hos informantene mine var ikke veiledning et stort fokus. Medarbeiderne var «selvgående» og flinke i jobben de gjorde, ikke uttrykte de noe behov for veiledning heller. Men når man ser at «all veiledning har som siktemål å bidra til læring og utvikling» (Birkeland & Carson, 2013, s. 32), så ser jeg på veiledning i form av en samtale som går begge veier, hvor det vil ha stor betydning i utviklingen til begge parter, både veileder og veisøker. I og med at mitt tema, barns seksualitet, har vært et tabu i lange tider så er nok det en avgjørende faktor for at det kanskje ikke snakkes like mye om med medarbeidere og foreldre som andre tema. Samtidig så er barns seksualitet et dagsaktuelt tema som er på full fart inn i det pedagogiske arbeidet. Det er også et tema for det generelle forebyggende arbeidet (Bratterud & Emilsen, 2013) i barnehagen, hvor alle barn må få kunnskap om kroppen sin, følelsene sine og relasjoner til andre mennesker, dette for å legge «grunnlaget for en helsefremmende livsstil og valg senere i livet» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 14). Som WHO påpeker, så omhandler vår

seksualitet så mye mer enn bare sex. Det handler om «kjærighet, kontakt og nærhet» og det kommer til uttrykk i følelsene våre, måten vi beveger oss, hvordan vi selv blir berørt og måten vi berører andre på (WHO, 1986 i Johansen m.fl., 1998, s. 23 i Skarpsno, 2013, s. 9). Det omhandler rett og slett alle aspekter i livene våre, og er et kjempeviktig tema å jobbe med. Dette har også begge informantene mine sett viktigheten av, slik at de jobber med dette temaet i sine barnehager. Selv om den ene barnehagen har fått temaet inn i sine planer og den andre barnehagen tar det opp spontant jobber de likevel ganske likt. Det jeg har sett er at måten å legge opp arbeidet med et slikt tema er helt likt for oppstart av andre tema. Man starter opp med samlingsstunder, for å skape et felles fokus (Drugli & Engen, 2004), deretter arbeider man med temaet i forhold til for eksempel ulike formingsaktiviteter og leker, ser film og lignende. Man må rett og slett følge barnegruppen sin og se hva som interesserer dem.

Jeg synes det har vært en spennende oppgave å jobbe med, selv om det til tider har vært både tungt og intenst. Jeg har kommet over mye interessant teori, selv om jeg ikke kunne ta med alt så har jeg plukket ut den teorien som har vært nødvendig for å kunne svare på problemstillingen min. Nå er det er med den største ydmykhet at jeg sitter her og tenker på det store ansvaret som venter på meg som ferdig utdannet barnehagelærer og i en eventuell stilling som pedagogisk leder. Det at måten man blir møtt på som barn vil komme til å ha påvirkning langt inn i voksenlivet er et veldig stort ansvar å ha hengende over seg. Samtidig så er det et ansvar jeg ser fram til å tre inn i, og jeg håper jeg kan utgjøre en forskjell for minst ett barn!

7.0 Litteraturliste

- Aasland, M. W. (2015). *Barna og seksualiteten*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Barnekonvensjonen, kortversjon. (2000, 25. juli). *FN's konvensjon om barnets rettigheter - forkortet utgave*. Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barnekonvensjonen-kortversjon-norsk/id87582/>
- Birkeland, Å. & Carson, N. (2016). *Veiledning for barnehagelærere*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Dalland, O. (2000). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Drugli, M. B. & Engen, M. (2004). *Spør barn få svar! Samtaler med barn om sosiale relasjoner*. Oslo: N.W. Damm & sønn.
- Fossbråten, L., & Hårberg, B. G. (2017a, 3. mars). *Seksualitet i alderen 1-4 år*. Lastet ned fra <http://ndla.no/nb/node/47799?fag=51>.
- Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. (2017). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Fossbråten, L., & Hårberg, B. G. (2017b, 3. mars). *Seksualitet i alderen 4-6 år*. Lastet ned fra <http://ndla.no/nb/node/47821?fag=51>.
- Gotvassli, K.Å. (2013). *Boka om ledelse i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johannessen, Tufte & Christoffersen. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Straffeloven. (LOV-2005-05-20-28). (2017). Lastet ned fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>.
- Løkken, G. & Søbstad, F. (2006). *Observasjon og intervju i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Snakk om det! Strategi for seksuell helse (2017-2022)*. (2016). Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- Høigård, A. (2006). *Barns språkutvikling. Muntlig og skriftlig*. Oslo: Universitetsforlaget.

Killén, K. (2012). *Forebyggende arbeid i barnehagen. Samspill og tilknytning*. Oslo: Kommuneforlaget.

Kvale & Brinkman. (2009). *Det kvalitative forskningsintervjuet*. Oslo: Gyldendal akademisk

Rammeplan for barnehagen. Innhold og oppgaver. (2013). Oslo: Pedlex Norsk Skoleinformasjon.

Raundalen, M. & Schultz, J. H. (2006). *Krisepedagogikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rygg, E. & Aasland, M. V. (2016). *Jeg er meg! min meg. En bok om kropp, gode og vonde følelser, ulovlige hemmeligheter og berøringer*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Postholm, M. B. (2005). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.

8.2 Intervjuguide

Intervjuguide

1. **Hvordan jobber dere med barns seksualitet?**
 - hvilke verdier og holdninger finnes i personalgruppen i forhold til temaet?
 - hvordan skaffer du deg kompetanse om temaet?
 - hvordan planlegger, gjennomfører og vurderer du arbeidet?

2. **Hvordan snakker dere med barna om kropp, følelser, seksualitet og forplantning?**
 - snakker dere om forskjellene mellom gutter og jenter?
 - skjer det spontant eller er blir det planlagt?
 - har dere strukturerte barnesamtaler om temaet?
 - hvordan foregår disse samtalene?
 - utgangspunkt i bøker, leker eller annet?
 - hvordan er voksenrollen i samtalen?
 - er det den voksne som bestemmer innholdet i samtalen?
 - hvilken betydning har dette for barna?
 - hvilke erfaringer har du gjort deg i forhold til barnegruppens syn på temaet?
 - hvordan reagerer barna på temaet, er barna opptatt av temaet?
 - snakker de om temaet selv eller ser du det i leken deres?

3. **Hvordan veileder du dine medarbeidere i forhold til temaet?**
 - hva ønsker du å veilede dem i?
 - hva ønsker de veiledning på?
 - hvordan motiverer du personalgruppen i arbeidet?
 - er det andre måter eller metoder du bruker for å heve kompetansen til personalgruppen?

4. **Hvilke etiske dilemmaer møter dere i arbeidet?**
 - noen utfordringer?

5. **Hvordan reagerer foreldrene på dette temaet?**
 - hva gir de uttrykk for?